

O‘ZBEK TILIDA QO‘LLANILAYOTGAN NEOLOGIZMLAR PAYDO BO‘LISHIDA INTERNET VA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINING ROLI

Yuldasheva Tursunoy

Abdulla Qodiriy nomidagi ijod maktabi

Ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda o‘zbek tiliga kirib kelgan va so‘zlashuvda faol ishlatilayotgan neologizmlar va ularning tasnifiga qaratilgan mulohazalar atroflicha o‘rganilgan. Maqolada shuningdek neologizmlarni paydo bo‘lishida internet va kompyuter texnologiyalarining o‘rni haqida ham to‘xtalib o‘tilgan. Bu neologizmlar asosan ingliz tilidan kirib kelayotgani va bu neologizmlarning turlari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: telefon, teletayp, telefaks, kompyuter, bank, subsidiya, kredit, mobil ilova, neologizm, assimilyatsiya so‘zi, leksika, til boyitish.

Аннотация: В данной статье подробно изучены неологизмы, вошедшие сегодня в узбекский язык и активно употребляемые в разговорной речи, а также комментарии к их классификации. В статье также рассматривается роль Интернета и компьютерных технологий в появлении неологизмов. Эти неологизмы в основном происходят из английского языка, и перечислены типы этих неологизмов.

Ключевые слова: телефон, телетайп, телефакс, компьютер, банк, субсидия, кредит, мобильное приложение, неологизм, ассимиляционное слово, лексика, языковое обогащение.

Abstract: In this article, the neologisms that have entered the Uzbek language today and are actively used in conversation, as well as comments on their classification, are thoroughly studied. The article also discusses the role of the Internet and computer technologies in the emergence of neologisms. These neologisms are mainly coming from English and the types of these neologisms are listed.

Key words: telephone, teletype, telefax, computer, bank, subsidy, credit, mobile application, neologism, assimilation word, lexicon, language enrichment.

Hozirgi kunda barcha sohalarda mavjud bo‘lgan va muomalaga hech qanday qiyinchiliklarsiz kirib kelgan neologizmlarga tilshunoslik nuqtai nazaridan qaraydigan bo‘lsak, bu so‘zlar internet va kompyuter texnologiyalari orqali tilimizga kirib keldi va biz bu so‘zlarni hech qanday muammosiz talaffuz qilmoqdamiz. Hozirgi texnika va texnologiya asrida eng qimmatbaho narsa bu – axborotdir. Uning turli xil shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin: rasm, grafik, diagramma yoinki, texnikada amalga

oshadigan barcha ko‘rinishlarda. Axborot texnologiyasi asosiy texnik vositalari sifatida hisoblash- tashkiliy texnikadan tashqari aloqa vositalari – telefon, teletayp, telefaks va boshqalar qo‘llaniladi.

Axborot texnologiyasi insoniyat taraqqiyotining turli davrlarida ham mavjud bo‘lgan bo‘lsa-da, hozirgi zamon axborotlashgan jamiyatining o‘ziga xos xususiyati shundaki, sivilizatsiya tarixida birinchi marta bilimlarga erishish va ishlab chiqarishga sarflanadigan kuch energiya, xomashyo, materiallar va moddiy iste‘mol buyumlariga sarflanadigan xarajatlardan ustunlik qilmoqda, ya’ni axborot texnologiyalari mavjud yangi texnologiyalar orasida yetakchi o‘rinni egallamoqda.

Avvalo, neologizm (yunoncha neos - yangi, logos - so‘z) atamasini ko‘rib chiqamiz. Neologizmlar jamiyatni rivojlanishi, yangi atama, yangi muloqot turi deb ham yuritiladi.

Yangi paydo bo‘lgan so‘zlarni turli jihatlariga ko‘ra tasniflash mumkin. Avvalo, ular ijtimoiy-siyosiy atamalar deb ataladi: vazir, vazirlik, idora, hokim, tuman, agrofirma, fermer; iqtisodiy atamalar: diler, lizing, muhandislik, bozor infratuzilmasi; ilmiy va texnik atamalar: internet, kompyuter, disk yurituvchi, skaner; ga tegishli leksik birliklar maktab-ta‘lim: akademik litsey, kollej, dastur va boshqalar. Neologizmlarni malum bir tilni boyitishi bilan birga ijobiy va salbiy tomonlari mavjud.

Bloglardagi so‘z erkinligi ba‘zan ulardan foydalanishda turli xil chalkashliklarga olib keladi. Ba‘zilarni fikriga ko‘ra neologizmlar nutqni boyitadi, boshqalar esa ularni fikrini oqlamagan holda neologizmlarni nutqdagi chalkashliklarning belgisi deb bilishadi. Bundan tashqari, ba‘zi bloggerlar o‘z maqolalarida turli tillardagi so‘zlarni ma‘nosini tushunmagan holda ishlatishadi. Natijada bu jamoatchilik o‘rtasidagi turli chalkashliklarga olib keladi.

Bugungi kunda dunyoning barcha mintaqasida bo‘layotgan ma‘lumotlarni sekundlar ichida bilishga egamiz. Ammo bu ma‘lumotlar orqali tilimizga kirib kelayotgan neologizmlar tilning shakily ravishda o‘zgarishiga olib kelmoqda. Ularga birgina bank sohasi doirasida oladigan bo‘lsak anchagina salmoqqa ega so‘zlarni ko‘rishimiz mumkin. Deyarli barchasi ingliz yoki boshqa tillardan aslidek olingan so‘zlar hisoblanadi. Neologizmlarning turlari mavjud bo‘lib: 1) Shaklning neologizmlari. Ushbu turdagi neologizm so‘zlarning yoki tilda mavjud bo‘lgan so‘zlarning morfologik o‘zgarishidan kelib chiqadi. Misol: fotojurnalistika, ijtimoiy nasroniy, liberal demokrat yoki popemobil. 2) Semantik neologizmlar. Bunday holda, u allaqachon tilning bir qismi bo‘lsa-da, boshqa sohalarning elementlari yoki jihatlarini belgilash uchun boshqa ma‘no yoki ma‘noda bir xil tilda olingan so‘zlarni nazarda tutadi. Misol: qidiruv tizimi, virusli, parket yoki virus. 3) Funktsional neologizmlar.

Xulosa qilib aytganda, til – millat ko‘zgidir. Uning o‘zligini, ma‘naviy qiyofasini ko‘rsatib beruvchi bebaho boylikdir. Ona tilini muqaddas bilish o‘zini, qadr-qimmatini, g‘ururini anglash, tarixini, milliy qadriyatlarini hurmat qilish demakdir.

80-yillarning o‘rtalaridan boshlangan ijtimoiy hayotdagi keskin o‘zgarishlar barcha sohalarida bo‘lgani singari tilshunoslik sohasida ham tub o‘zgarishlarning sodir bo‘lishiga olib keldi. Ayniqsa, bu holat o‘zbek tili leksikasida kuchli bo‘ldi. O‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi, o‘zbek xalqining o‘z erkiga, ozodligiga erishishi esa bu jarayonni yanada tezlashtirdi, tilimizda yuzlab, minglab o‘zlashma neologizmlar paydo bo‘ldi. Xususan, iqtisodiyot, bank va kredit, diplomatiya kabi bank sohalarida yangidan yangi atamalar paydo bo‘ldi. Bozor iqtisodiyoti, litsenziya, monitoring, debitor, kvota, menejer, menejment, brutto qarz, frank bozori kabi atamalar shular jumlasidandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Raxmatullayev Sh. O‘zbek tilining etimologik lug‘ati. –T.:200
2. Xojayev A, Nurmonov A, Zaynobitdinov S. Hozirgi o‘zbek tili faol so‘zlarining izohli lug‘ati.
3. Z. Baratov Iqtisodiy matnlarda neologizmlarning tarjima qilinishi. Bitiruv malakaviy ishi.
4. H. Dadaboyev. O‘zbek terminalogiyasi. Yoshlar nashriyoti uyi. Toshkent. 2019.